

Předškolní výchova ve struktuře evropských vzdělávacích systémů na příkladu německy mluvících zemí

Barbora Loudová Stralczyńska

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta

Abstrakt: V posledním desetiletí se stále více projevuje trend začleňování předškolního vzdělávání do evropských vzdělávacích systémů. Ačkoli vzdělávací systémy vykazují značnou diverzitu, je možné pozorovat vzrůstající konvergenci v organizaci i obsahu předškolního vzdělávání. Studie nastiňuje a srovnává národní specifika v oblasti předškolní výchovy u německy mluvících zemí. Věnuje se především aktuálnímu vývoji v organizaci předškolního vzdělávání, novým požadavkům na pedagogickou přípravu učitelů a dokládá shody a rozdíly v cílech a funkcích předškolní výchovy, na jejichž základě ověřuje tendenci k integraci předškolního vzdělávání do vzdělávacích systémů v prostoru německy mluvících zemí v Evropě.

Klíčová slova: předškolní výchova, integrace vzdělávacího systému, inovace, Německo, Rakousko, Švýcarsko, Belgie, Lichtenštejnsko, Lucembursko.

Pre-school education in the structure of European educational systems on the example of German-speaking countries

Abstract: The last decade has shown increasing trend towards integrating early childhood education into the education systems in Europe. Although the education systems are characterized by significant diversity, the growing convergence in the organization and content of preschool education in European countries can be noticed. This study outlines and compares national specifics in the preschool education in German-speaking countries in Europe and deals especially with current developments in the organization of early childhood education and new requirements on the teacher training. The paper illustrates the similarities and differences in objectives and functions of preschool education. Based on these characteristics, the tendency to include pre-school education in the educational systems is verified in the area of German-speaking countries in Europe.

Keywords: pre-primary education, integration of the educational system, innovations, Germany, Austria, Switzerland, Belgium, Liechtenstein, Luxembourg

1 Úvod

Předškolní výchova a vzdělávání v evropských zemích prochází za poslední desetiletí výraznými změnami v oblasti organizace i obsahu, na národní i mezinárodní úrovni. Zařízení nabízející péči, výchovu a vzdělání pro děti mladší tří let nejsou obecně považována za plnohodnotnou součást vzdělávací soustavy. Naopak instituce poskytující vzdělávání dětem ve věku 3–6 let jsou v zemích Evropy vnímány jako počáteční, nultý stupeň vzdělávací soustavy. Ranému i předškolnímu vzdělávání se nově věnuje

70 zvýšená pozornost v souvislosti se zaváděním reforem, které se dotýkají rozsahu nabídky vzdělávání, zavádění závazných vzdělávacích programů či profesionalizace učitelů v preprimárním vzdělávání.

Vzdělávací struktury německy mluvících zemí, tedy Německa, Rakouska, Švýcarska, německé části Belgie, Lichtenštejnska a Lucemburska, si jsou v mnoha ohledech blízké. Existují shodné vlivy a znaky v oblasti preprimárního vzdělávání, jakými je kupříkladu odkaz na Fröblovu pedagogiku, oddělení institucionální výchovy a vzdělávání od zařízení poskytujících péči o dítě mimo rodinu. Dále bývá uplatňován princip subsidiarity v delegování pravomocí a odpovědnosti v oblasti vzdělávání na úroveň spolkových zemí, kantonů a obcí. Ve všech zemích probíhají rovněž reformy předškolního vzdělávání reagující na nízkou úroveň výsledků žáků v mezinárodních srovnáních (především výsledky šetření PISA). Přestože jsou konkrétní podoby preprimárního stupně vzdělávání odlišné, poskytují nám dosti široké pole ke sledování evropského trendu, který spočívá v postupné integraci předškolní výchovy do vzdělávacího systému.

Cílem studie je nastinit a srovnat národní specifika předškolní výchovy v německy mluvících zemích v komparaci s Českou republikou a doložit shody a rozdíly v cílech a funkcích předškolní výchovy, na jejichž základě je ověřována tendence k začleňování předškolního vzdělávání do vzdělávacích systémů v prostoru německy mluvících zemí v Evropě. Srovnání vychází ze studia a rozboru školských dokumentů daných zemí, národních zpráv, mezinárodních zpráv o stavu vzdělávání v evropských zemích i z aktuálního studia na místě (Německo, Švýcarsko). Východiskem práce je popis předškolního vzdělávání v jednotlivých zemích, na který navazuje shrnutí hlavních rysů dokládajících trend začleňování preprimárního vzdělávání do vzdělávacích struktur vybraných zemí. Záměrně je více prostoru věnováno Belgii, Švýcarsku a Lucembursku, neboť předškolní výchova v těchto zemích je u nás všeobecně méně tematizována. Popis vzdělávacích struktur je cíleně řazen vzestupně podle stupně integrace předškolního vzdělávání do školského systému.

2 Předškolní výchova a vzdělávání ve struktuře evropských vzdělávacích systémů na příkladu německy mluvících zemí

2.1 Rakousko

Předškolní výchova v Rakousku prochází v současné době řadou reforem. Především je stále více vnímána její vzdělávací úloha a význam v podpoře dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, především v oblasti jazyka.¹ Mateřské školy (MŠ) však nejsou školskými institucemi, nýbrž jsou v dikci sociálního zabezpečení. Do předškolní oblasti patří podobně jako v Německu nejen instituce MŠ, ale také zařízení

¹ V roce 2008 byl ve všech spolkových zemích zaveden vzdělávací plán pro oblast jazyka (Oberhuemer & Schreyer, 2010).

poskytující převážně péči o dítě.² Řízení tohoto stupně je organizačně i obsahově v pravomoci jednotlivých spolkových zemí, z nichž každá má svůj vlastní zákon o MŠ určující typy institucí, jejich úkoly, vnitřní a vnější organizaci. Zastřešující zákonné zakotvení na národní úrovni je v současné době diskutováno. V rámci reformy dochází postupně k formulování závazných národních požadavků (např. povinná jednoletá docházka do předškolního zařízení).

Ve vládním pracovním programu z roku 2007³ bylo ustanoveno posílení role MŠ jako vzdělávacího zařízení, příprava dětí na povinnou školní docházku a zlepšení přechodu mezi předškolním a primárním vzděláváním metodami odpovídajícími předškolnímu věku. Od září 2010 musí pětileté děti ve všech spolkových zemích povinně navštěvovat MŠ v rozsahu 16 hodin týdně. Tato docházka je bezplatná (v rozsahu až 20 hodin týdně), u mladších dětí ve většině spolkových zemí rodiče na péči o dítě v MŠ v určité míře přispívají. Úkolem MŠ je podporovat a doplňovat výchovu v rodině, podporovat individuální rozvoj dítěte a současně ho směřovat ke školní zralosti, zprostředkovávat základní náboženskou a mravní výchovu. (EURYDICE, 2010) Cílem výchovy, vzdělávání a péče je rozvoj kompetencí, které dítěti umožní vlastní úspěšné, samostatné a odpovědné směřování v životě (Bundesministerium, 2010b).

S posílením vzdělávací úlohy MŠ v Rakousku souvisí i tvorba kurikula pro předškolní výchovu a vzdělávání, která započala v roce 2003. V roce 2009 byl Institutem Charlotte-Bühler předložen rámcový vzdělávací plán,⁴ jenž podobně jako český RVP PV nevytyčuje závazné standardy, které by děti měly splňovat na konci docházky do předškolního zařízení. Plán představuje orientační rámec. Obsahuje poučení pro pedagogy o vzdělávání dítěte předškolního věku a klade speciální důraz na jazykovou podporu. Poskytuje podněty k optimální podpoře individuálního rozvoje dětí a jejich přípravě na školu. Plán v roce 2009 nahradil doposud využívaný rámcový plán z roku 1975 a představuje kromě povinného jednoho roku předškolní výchovy druhý sjednocující prvek platný ve všech spolkových zemích. Povinnou jednoletou předškolní výchovu je v současnosti v Rakousku možné plnit v předškolních institucích či v rámci výchovy poskytované denními rodiči⁵ a ve zvláštních případech je možná také domácí péče. Z tohoto důvodu vznikly v posledních dvou letech rámcové materiály pro poslední rok před vstupem dítěte do povinného vzdělávání.⁶

Rakousko zatím podobně jako Česká republika nedosahuje vytyčených Barcelonských cílů Evropské unie v počtu zajištěných míst v rozsahu 33 % pro děti mladší tří let. Z tohoto důvodu, obdobně jako dříve Německo, vydalo Rakousko v roce 2008 ujednání o rozvoji institucionální péče⁷ zaměřené na vytvoření nových 5000 míst

² Kinderkrippen, Säuglingskrippen, Krabbelstuben, Kindergruppen (pro děti do 3 let), Kindergärten (děti od 3 let).

³ Bundeskanzleramt Österreich (2007). Regierungsprogramm 2007–2010. Dostupné z <http://www.austria.gv.at/DocView.axd?CobId=19542>.

⁴ Tzv. Bundesländerübergreifender BildungsRahmenPlan.

⁵ Tagesmütter, Tagesväter, Tageseltern.

⁶ Modul für das letzte Jahr in elementaren Bildungseinrichtungen; Kinder im Jahr vor dem Schulintritt Leitfaden für die häusliche Betreuung sowie die Betreuung durch Tageseltern.

⁷ Vereinbarung gemäß Artikel 15a B-VG über den Ausbau des institutionellen Kinderbildungs- und -betreuungsangebotes.

72 v předškolních zařízeních, především pro děti mladší tří let (do roku 2014 plánováno uvolnit 55 milionů euro). Současně je nově ustanoveno také povinné rozšíření otvírací doby mateřské školy (od roku 2013/2014 minimálně 47 týdnů v roce).⁸ Obdobně jako v České republice je maximální počet dětí ve skupině vysoký (25–28 dětí). Průměrná velikost skupiny je 20 dětí, ovšem až 2/3 dětí v Rakousku jsou ve třídě s více než 25 dětmi (OECD, 2006). Šestileté děti, které ještě nejsou dostatečně zralé pro docházku do primární školy, jsou povinny navštěvovat přípravnou třídu (Vorschulstufe), která tvoří nultý stupeň primární školy (Grundstufe), nebo některou formu prvního stupně primární školy (Grundstufe I) v podobě Schuleingangsklasse, Mehrstufenklassen či Familienklassen. Děti tedy neprodlužují docházku do MŠ o jeden rok jako v České republice. Vzdělávání učitelek MŠ probíhá v pětiletém studiu na úrovni ISCED 4A⁹ nebo na dvouletých denních, popř. tříletých dálkových kolejích (tzv. Kolleg). Podle národní zprávy OECD z roku 2006 v rámci projektu Starting Strong není tato kvalifikace dostačující. Současným cílem vzdělávací politiky je poskytovat pedagogickou přípravu na terciární úrovni, a sice s rozšířenou aprobační s možností působit v institucích pro děti od 0 do 6 let.

2.2 Německo

Zařízení zajišťující předškolní výchovu, vzdělávání a péči jsou považována za nepostradatelnou součást vzdělávání, nepatří však k veřejnému systému vzdělávání. (Oberhuemer & Schreyer, 2010) Předškolní vzdělávání se vyvíjelo odlišně v bývalém západním (SRN) a východním (NDR) Německu. Zatímco v SRN pokračovala výchova v MŠ v tradici Výmarské republiky pod pravomocí Ministerstva mládeže a sociálních věcí (JFMK), NDR směřovalo vývoj MŠ směrem k zařízení orientujícímu se na přípravu dětí na školu (shodné s vývojem u nás). MŠ byla tedy postupně včleněna do systému školství (1965) a centrálně řízena jednotným zákonem i vzdělávacími plány. Všechny děti měly nárok na umístění v MŠ a účast na předškolním vzdělávání dosáhla 94 % již v roce 1988. Po roce 1990 došlo k sjednocení obou modelů v duchu původního systému SRN (EURYDICE, 2011a).

Předškolní vzdělávání je na federální úrovni v gesci sociální oblasti (JFMK), v rámci jednotlivých spolkových zemí však pomalu přebírají úlohu ministerstva vzdělávání. Na rozdíl od České republiky převládají v Německu nestátní zřizovatelé, kteří podléhají státní kontrole (60 % míst v předškolních institucích je zřízeno katolickou a evangelickou církví, v posledních letech však významně stoupá počet necírkevních zřizovatelů) (Oberhuemer & Schreyer, 2010).

Děti od tří let mají zákonem dané právo na místo v MŠ.¹⁰ Především ve starých zemích SRN je však obtížné místo získat. V posledním desetiletí je vedena zásadní debata o návaznosti mezi jednotlivými stupni vzdělávání s důrazem na přechod mezi

⁸ Více informací na <http://www.bmwfj.gv.at/Familie/Kinderbetreuung/Seiten/Ausbauinitiative.aspx>.

⁹ Vyšší sekundární úroveň vzdělávání se zaměřením na přípravu na výkon zaměstnání.

¹⁰ Kinder- und Jugendhilfegesetz z roku 1990/1991. Od roku 2013 by mělo být právo na místo v předškolním zařízení rozšířeno dokonce na děti od jednoho roku života. (Oberhuemer & Schreyer, 2010)

preprimárním a primárním vzděláváním. Optimalizace tohoto přechodu se zvláště pozorností k zajištění stejných vzdělávacích šancí, k podpoře integrace a dále také k rozvoji spolupráce či na sebe navazujících konceptů všech vzdělávacích institucí patří mezi klíčové body prohlášení, tzv. position paper, které vydalo JFMK v roce 2008 (Autorengruppe, 2011). Dalším krokem v roce 2009 bylo usnesení JFMK a Ministerstva kultury a školství o spolupráci předškolního a primárního stupně. Problematika spolupráce obou stupňů je předmětem několika projektů, které podobně jako model Grundstufe ve Švýcarsku spojují MŠ s prvním rokem primární školy (bavorský projekt „Kindergarten der Zukunft“), podporují spolupráci učitelů mezi oběma stupni (projekt „ponte“ ve spolkových zemích Berlín, Sasko, Braniborsko a Porýní-Falcko) nebo spolupráci obou stupňů zaměřenou na jazykovou podporu dětí (hamburský projekt „HAVAS 5“)¹¹. Kromě těchto projektů se napojení MŠ na primární školu prolíná také do vzdělávacích plánů (kupříkladu hesenský vzdělávací plán pokrývá věkovou kategorii 0–10 let). Mezi významné projekty patří také projekt Bildungshaus 3–10 v Bádensku-Württembersku¹² poskytující celodenní péči a spojující MŠ a primární školu.

Obdobně jako v České republice jsou děti, jež dosáhly šestého roku života, povinny nastoupit do základní školy. Pokud na ni nejsou dostatečně zralé, musí navštěvovat školní MŠ nebo přípravné třídy¹³ organizačně propojené s primární školou (Grundstufe). V posledních letech dochází v řadě spolkových zemí k předsunutí povinné docházky přibližně o půl roku a ke spojení prvních dvou let základní školy představující flexibilní úvodní stupeň, který dítě může absolvovat v rozpětí 1–3 let (v Berlíně tak kupříkladu vstupují v září do základní školy všechny děti, které do 31. 12. téhož roku dosáhnou věku šesti let).

Obecné cíle předškolního vzdělávání jsou obsahově nejbliže Rakousku. Cílem předškolních zařízení je podporovat rozvoj dítěte tak, aby postupně dozrálo v odpovědnou osobnost schopnou zařadit se do společnosti. Zařízení mají podporovat výchovné úsilí rodiny a umožnit skloubení zaměstnání rodičů s výchovou dítěte. Od roku 2004, kdy vešel v platnost Společný rámec zemí pro vzdělávání v předškolních zařízeních¹⁴, je kladen důraz v oblasti vzdělávacích cílů na zprostředkování základních kompetencí, rozvoj osobních možností dítěte, jeho motivace a přípravu na budoucí životní a vzdělávací úkoly. Dítě by se mělo učit odpovědné účasti na životě společnosti a celoživotním učení (EURYDICE, 2011a).

V návaznosti na vytvoření nových vzdělávacích plánů jednotlivých spolkových zemí v letech 2003–2007 a celkově na zvýšenou náročnost povolání pedagoga v MŠ je stále více zdůrazňována potřeba vysokoškolské přípravy pedagogických pracovníků. Ti jsou doposud vzdělávání především na sociálně zaměřených odborných školách náležejících k terciárnímu nevysokoškolskému vzdělávání (nemají ekvivalent v ČR).¹⁵

¹¹ Přehled vybraných projektů na oficiální webové stránce www.bildungserver.de.

¹² Více informací v Ježková, von Kopp, & Janík, 2008 či na webové stránce <http://www.kultusportal-bw.de/servlet/PB/menu/1213904/index.html?ROOT=1182956>.

¹³ Schulkindergärten, Vorklassen.

¹⁴ Gemeinsamer Rahmen der Länder für die frühe Bildung in Kindertageseinrichtungen.

¹⁵ Odborné školy (Fachschulen) poskytují vzdělání pro vychovatele na úrovni 4A či 5B, odborné vysoké školy (Fachhochschulen, Pädagogische Hochschulen) připravují v bakalářských programech

2.3 Lichtenštejnsko

Předškolní výchova je poskytována dětem ve věku 4–6 let v mateřské škole, která tvoří první stupeň vzdělávacího systému a spadá pod gesci resortu školství. Kromě klasické MŠ byl zaveden v rámci participace na švýcarském projektu také model Basisstufe (více viz kapitola 2.5), který se v Lichtenštejnsku osvědčil a stal se alternativou MŠ v organizaci počátečních stupňů vzdělávání. Docházka do MŠ je dobrovolná a bezplatná, pouze pro děti s jiným mateřským jazykem než je němčina je druhý rok MŠ povinný. Zapsané děti musí MŠ navštěvovat pravidelně (podobně jako ve Švýcarsku, kde na rozdíl od ČR existuje pevně stanovený maximální počet dní, po který mohou být děti v rámci školního roku z výuky omluveny).

V roce 1999 zavedlo Lichtenštejnsko vzdělávací plán platný pro všechny vzdělávací instituce od MŠ až po nižší sekundární stupeň. Plán poskytuje společný základ pro všechny stupně a vymezuje pět hlavních vzdělávacích oblastí. MŠ, primární i nižší sekundární stupeň mají sice vlastní vzdělávací cíle a úkoly, avšak hlavní myšlenky, rámcové podmínky i orientační cíle jsou shodné, což umožňuje návaznost těchto stupňů, jejich smysluplnou a úzkou spolupráci i kontinuitu ve vzdělávání. Učitelé na preprimárním a primárním stupni získávají odbornou kvalifikaci v rámci bakalářského studia.

Cílem MŠ je podporovat pomocí smyslů harmonický rozvoj dítěte ve všech oblastech, adekvátně jeho stupni rozvoje, a připravit je na přechod do primární školy tak, aby dítě tento přechod pokud možno bez problému zvládlo (EURYDICE, 2011c).

2.4 Belgie – Německojazyčné společenství

Předškolní výchova je plnohodnotnou a integrovanou součástí všeobecného vzdělávacího systému německojazyčného společenství v Belgii a je poskytována na nižším stupni základní školy (Grundschule) nazývaném mateřská škola nebo předškola (Vorschule). Mateřská škola je chápána jako školské zařízení a je součástí Grundschule (pokrývající věkovou kategorii dětí od 3 do 12 let), která zastřešuje preprimární i primární vzdělávání. Z tohoto důvodu není například možné zřídit MŠ odděleně jako samostatnou instituci¹⁶. Úloha a postavení předškolního vzdělávání se odráží v upřednostňování označení „předškola“ před „mateřskou školou“. Za vzdělávání v Belgii odpovídá od roku 1989 vždy jeden ministr pro vzdělání a vyučování v každé ze tří jazykových oblastí. Došlo tedy k přesunutí řídicích kompetencí z celonárodní úrovně na úroveň jazykových společenství, s čímž bylo spojeno rozrůznění organizace vzdělávání v těchto oblastech a umožněna vyšší míra přizpůsobování školství konkrétním potřebám dané jazykové lokality. V tomto vývoji můžeme spatřovat protichůdné směřování, než tomu je v ostatních německy mluvících zemích, které se snaží naopak o postupnou harmonizaci školství mezi spolkovými zeměmi či kantony.

sociální pedagogy s uplatněním ve vedoucích pozicích v předškolních zařízeních.

¹⁶ Právní zakotvení pro preprimární a primární vzdělávání poskytuje Dekret über das Regelgrundschulwesen z 26. 4. 1999.

Do MŠ docházejí děti od 2 let a 8 měsíců¹⁷ do 5 let, popř. 6 let v případě odložení nástupu do povinné školní docházky. Ačkoli je docházka nepovinná, má každé dítě ze zákona právo na bezplatné místo v MŠ v místě svého bydliště a existuje také 100% dostupnost vzdělání na této úrovni pro všechny děti (využívá přibližně 90–95 % dětí). Na rozdíl od Německa¹⁸ či České republiky je vzdělání plně hrazeno státem a ve většině případů pokrývá financování i společné stravování dětí. Řada MŠ nabízí také placený dozor nad dětmi v době mimo oficiální čas vyučování. Zřizovatelem může být německojazyčné společenství, obce (obojí zřizují veřejnoprávní školy) nebo privátní zřizovatelé (finančně podporováni německojazyčným společenstvím). Belgické MŠ mají vysokou prestiž také v sousedním Německu, kde je dostupnost předškolního vzdělávání značným problémem, takže někteří rodiče v pohraničí volí docházku svých dětí do MŠ v Belgii a hradí náklady z vlastních finančních zdrojů.

Vyučování probíhá většinou ve věkově homogenních třídách na 61 školách v německojazyčném společenství. Ve školách s nižším počtem dětí existují však také věkově heterogenní třídy (tzv. familiäre Klassen) na obou stupních Grundstufe. Třídy pak bývají rozděleny na děti ve věku 3–5 let a 5–8 let. Tento model umožňuje flexibilně rozdělit vzdělávací kurikulum do širších časových celků. Podobně je elementární a primární vzdělávání členěno také v Lucembursku (tzv. cycles) a částečně ve Švýcarsku (projekt Basisstufe/Grundstufe). Obecně je tento model velmi ceněn pro snížení počtu dětí, které jsou neúspěšné při přechodu na primární školu, pro umožnění individuálního tempa dítěte na cestě vzděláváním odpovídající jeho úrovni zrání a pro rozvoj celkového vzdělávacího procesu (EURYDICE, 2011b).

V jedné třídě bývá zpravidla 15–20 dětí na jednu či dvě pedagogické síly (1 pedagog u skupiny 6–19 dětí, 1,5 úvazku na skupinu do 25 dětí a 2 úvazky na skupinu do 32 dětí). MŠ mají oproti českým MŠ významně kratší otevírací dobu, průměrně 182 dní v roce po dobu 5,5 hodin denně. V poledním čase a ve středu odpoledne bývají však zavřené. (Oberhuemer & Schreyer, 2010) Učitelé MŠ a primárních škol získávají bakalářské vzdělání na úrovni ISCED 5B¹⁹ na Autonomní vysoké škole německojazyčného společenství. Učitelé obou stupňů tedy absolvují oproti jiným zemím (včetně ČR) stejnou pedagogickou přípravu a dostávají také stejně vysoký plat.

Cíle předškolního a primárního vzdělávání jsou společné. Grundstufe se podílí na rozvoji dítěte tím, že umožňuje, aby se vzájemně harmonizovaly osobní rozvoj dítěte a vzdělávací procesy. Vyučování orientované na žáka napomáhá rozvoji jeho znalostí, schopností, dovedností a socializaci dítěte. Podněcuje proces jeho zrání, samostatnost a vědomí odpovědnosti, aby mělo šanci úspěšně ovládnout základní procesy učení. Předškolní vzdělávání je považováno za první fázi osvojení způsobů sociálního jednání (EURYDICE (2011b).

Tyto všeobecné cíle jsou dále specifikovány v tzv. plánu aktivit (Aktivitätenplan), který byl formulován v roce 1999,²⁰ vydán v konečné podobě v roce 2004 a který

¹⁷ Do MŠ mohou nastoupit nejdříve děti, které dovrší 2 roky a 8 měsíců života na začátku školního roku.

¹⁸ Rodiče se podílejí na financování přibližně 1/5 nákladů, ostatní jsou hrazeny obcemi.

¹⁹ Terciární úroveň vzdělávání.

²⁰ Viz poznámka 7.

76 stanovuje šest základních vzdělávacích oblastí (aktivity v oblasti vyučovacího jazyka a prvního cizího jazyka,²¹ psychomotorické, hudební, matematické a přírodovědné aktivity a aktivity zaměřené na osvojení praktických dovedností a sociálního jednání). Plány poskytují podobně jako naše rámcové vzdělávací programy každé škole prostor pro konkrétní specifikaci obsahů edukačních procesů ve vlastním vzdělávacím projektu.²²

2.5 Švýcarsko

Předškolní výchova je ve většině německy mluvících kantonů Švýcarska považována za součást veřejného školství, podléhá správně Švýcarské konferenci kantonálních ředitelů škol²³ a je poskytována v mateřských školách. Právní zakotvení nachází v kantonálních školských zákonech, pouze některé kantony mají vlastní zákony o předškolním vzdělávání. Na rozdíl od výše zmíněného belgického modelu jsou MŠ zřizovány samostatně (podobně jako v ČR), ale nemají ředitele, nýbrž jsou vedeny samotnými učitelkami a řízeny centrálně v rámci obce či kantonu. Jsou upřednostňována malá zařízení (většinou 1–2 třídy), avšak vysoká hustota MŠ proto, aby byla možná samostatná docházka dětí z domova do MŠ i možnost pro děti vracet se v polední pauze domů. Zřizovatelem MŠ jsou ve většině případů obce, školní obce (tzv. Schulgemeinden), obecní svazy (tzv. Gemeindeverbände) nebo soukromé osoby. Kantony se podílejí na financování, a to především platů učitelů, infrastruktury a chodu školních budov.

Ve Švýcarsku je stále velmi výrazně uplatňován princip subsidiarity – za primární a primární stupeň vzdělávání jsou odpovědny kantony a obce, což vedlo v minulosti ke vzniku značné roztržičnosti v organizaci i obsazích obou stupňů. Od konce 90. let minulého století probíhají harmonizační snahy mezi kantony,²⁴ které vyvrcholily vydáním nejdůležitějšího dokumentu pro další vývoj předškolního vzdělávání, kterým je tzv. HarmoS konkordát²⁵ (od 1. 8. 2009 závazný pro kantony, které jej přijaly). Tento konkordát ustanovuje délku povinné docházky do MŠ na dva roky (od 4. roku věku dítěte) a MŠ se stává prvním stupněm primární školy, která se tak prodlužuje na 11 let. Přesunutí vstupu do povinné školní docházky na začátek MŠ s sebou nemá přinést „poškolštění“ předškolní výchovy, nýbrž zajištění přístupu ke vzdělání všem dětem, jejich postupnou socializaci, pozvolný přechod ke školnímu způsobu práce a podporu jazykové kompetence. S příchodem HarmoS-konkordátu se otevírají nové otázky po klíčových obsazích vzdělávání dětí ve věku 4–8 let. Již

²¹ Děti se učí francouzskému jazyku již od 3 let v rozsahu 50–200 minut týdně – jde o nejranější začátek výuky cizímu jazyku v Evropě (kromě autonomních společenství Španělska).

²² Od roku 1998 musí mít každá škola svůj vzdělávací/výchovný a školní projekt (Erziehungs-/Schulprojekt).

²³ Schweizerische Konferenz der kantonalen Erziehungsdirektoren (EDK).

²⁴ Zasahují oblast předškolního, primárního i speciálního vzdělávání, a to včetně pedagogické přípravy učitelů.

²⁵ Interkantonální ujednání o harmonizaci povinného školství (Interkantonale Vereinbarung über die Harmonisierung der obligatorischen Schule).

neplatí staré rozdělení oddělující obsahy předškolního a primárního vzdělávání, naopak je zdůrazňována nutnost přiblížení obou stupňů.

Na tuto situaci odpovídá také dosud největší rozvojový projekt v oblasti předškolního a primárního vzdělávání ve Švýcarsku, projekt EDK-Ost 4bis8 neboli modely Basisstufe a Grundstufe. Modely představují novou organizaci předškolního vzdělávání v podobě spojení dvou let mateřské školy s jedním (Grundstufe) či dvěma prvními roky primární školy (Basisstufe). Tento koncept umožňuje dítěti postupovat prvními lety vzdělávání individuálním tempem. Dítě může absolvovat tento stupeň vždy až o jeden rok rychleji či pomaleji s tím, že na navazující stupeň může přestoupit i uprostřed školního roku. Cílem projektu je zajistit pedagogickou kontinuitu skrze plynulý přechod mezi pedagogickými koncepty a metodami MŠ a primární školy, mezi hrou a systematickým učením. Výuka probíhá pod vedením týmu učitelů ve věkově smíšených třídách s 18–24 dětmi. Je kladen vysoký důraz na integraci a otevřený přístup k výuce čtení, psaní a matematiky již v předškolním věku. Koncept podporuje individuální vzdělávací cestu dítěte, která odpovídá rozdílné rychlosti učení dítěte v jednotlivých vzdělávacích oblastech.

V současné době navštěvuje MŠ kolem 86 % všech dětí po dobu dvou let. Ve většině kantonů existuje již nyní jednoletá či dvouletá povinná docházka do MŠ a kantony či obce jsou většinou povinny nabídku MŠ poskytovat (10 kantonů jeden rok; 4 kantony dva roky: Basel-Stadt, Sankt Gallen, Thurgau a Zürich). Fakticky navštěvuje MŠ po dobu nejméně jednoho roku téměř 100 % dětí (EDK, 2007). Vzdělávání v MŠ je bezplatné. Rodiče hradí pouze náklady za obědy v MŠ, které tuto službu nabízejí. Průměrná délka docházky dítěte do MŠ je 1,9 roku. (EDK, 2007) Učitelé mohou od 90. let získávat bakalářské vzdělání na 14 pedagogických vysokých popř. odborných školách na úrovni ISCED 5B²⁶ v programech několika druhů (vyučující pro předškolní stupeň a/nebo primární stupeň).

Úkolem předškolní výchovy a vzdělávání je podporovat rozvoj dítěte způsobem odpovídajícím jeho individuálnímu stupni vývoje a potřebám, připravovat dítě na vstup do povinné školní docházky a podporovat jeho samostatnost, stejně jako kognitivní, osobnostní a sociální kompetence. (Annen, L. et al., 2010) Všeobecné cíle, kompetence a možné obsahy vzdělávání jsou popsány ve vzdělávacím plánu, který vypracoval v roce 1999 kanton Bern a další německy mluvící kantony jej s minimálními změnami převzaly.

2.6 Lucembursko

Předškolní výchova v Lucembursku představuje nejvyšší stupeň začlenění preprimárního vzdělávání do vzdělávací struktury mezi německy mluvícími zeměmi, neboť se uskutečňuje od roku 2009 jako součást devítileté základní školy (École fondamentale), která je rozdělena na čtyři cykly. Předškolní vzdělávání tvoří první cyklus pro děti ve věku 3–5 let²⁷, je poskytováno v celodenních i půldenních MŠ a podřízeno

²⁶ Terciární úroveň vzdělávání.

²⁷ Cyklus 2 je pro děti ve věku 6 až 7 let, cyklus 3 pro věk 8 až 9 let a cyklus 4 pro věk 10 až 11 let.

78 ministerstvu školství. Povinná docházka platila pro pětileté děti již od roku 1976 a od roku 1992 byla dále rozšířena na děti, které dosáhly čtvrtého roku života. Pro tříleté děti bylo vzdělávání nabízeno od školního roku 1998–1999 v rámci pilotního projektu a od roku 2009–2010 jsou obce povinny tuto službu nabízet.

Základ reformy představuje orientaci výchovy a vzdělávání na osvojení kompetencí a vytvoření standardů, kterých mají děti na konci každého cyklu dosáhnout, aby mohly postoupit dále. K zjišťování získaných kompetencí slouží nový koncept jejich pozorování²⁸ založený na průběžných zprávách na konci každého pololetí prvního a druhého cyklu a na závěrečných zprávách na konci celého cyklu. Vzdělávání probíhá podle jednotného kurikula společného pro všechny čtyři cykly základní školy. Kurikulum je rozděleno do hlavních vzdělávacích oblastí (život ve společnosti a hodnoty; jazyk; lucemburština a jazykové povědomí; logické uvažování a matematika; objeovávání světa všemi smysly; psychomotorické dovednosti; sebevyjádření skrze pohyb a zdraví). Děti v MŠ jsou vzdělávány ve věkově heterogenních skupinách s průměrným počtem 15,3 dítěte ve třídě.²⁹ Osvojení kompetencí vychází z respektu k herní činnosti dítěte.

Vzdělávací reforma ovlivnila také pedagogickou přípravu učitelů, která od roku 2009/2010 již nerozlišuje mezi učitelstvím pro MŠ a pro primární školu. Učitelé mají být připravováni na vedení výuky skupiny dětí ve věku 3–12 let. Pedagogické studium na univerzitě v Lucembursku bylo prodlouženo z 3,5 na 4 roky. Každý učitel je odpovědný za jednu třídu. Učitelé stejných tříd v rámci jednoho cyklu pracují společně podobně jako tým ve Švýcarsku. Týdně se scházejí nad plánováním výuky, řešením vzdělávacích otázek apod. Škola je řízena školní komisí pod vedením prezidenta komise a plně hrazena z veřejných financí.

3 Závěrečné zhodnocení

V německy mluvících zemích v Evropě získává vzdělávací role předškolních institucí stále větší důležitost. Mateřská škola již tedy není pouze institucí zajišťující primárně péči o dítě a umožňující rodičům snadnější skloubení rodinného života se zaměstnáním, naopak v některých zemích převažuje vzdělávací úloha MŠ (např. ve Švýcarsku). Z výše uvedených popisů národních specifik v oblasti předškolního vzdělávání vyplývá, že se v těchto zemích dlouhodobě uplatňuje tendence k pevnému začlenění předškolního vzdělávání do školského systému a ve většině německy mluvících zemí již k němu došlo. Tato tendence zasahuje téměř všechny organizační i obsahové oblasti školství.

MŠ je podobně jako v České republice také v německy mluvících zemích kromě Německa a Rakouska považována za školskou instituci. V důsledku toho je například v Lucembursku MŠ součástí primární školy a ve Švýcarsku se jí má stát závazně od roku 2015/2016. Ačkoli se MŠ stává součástí školského systému, nemá dojít k jejímu

²⁸ Tzv. Lëtzebuenger Beobachtungskonzept fir den 1. cycle (EURYDICE, 2011d).

²⁹ Stav k 1. 9. 2007.

„poškoštění“ (důraz především v rakouských a švýcarských dokumentech). Kromě Německa a Rakouska patří řízení preprimárního vzdělávání stejně jako v České republice do školského sektoru a právní zakotvení MŠ nachází ve školských zákonech (s výjimkou Rakouska a některých kantonů Švýcarska). Děti také mají v určitém rozsahu ze zákona právo na umístění v MŠ, neboť v některých zemích je zavedena povinná docházka do MŠ (v Rakousku poslední rok před nástupem do školy, dva roky v Lucembursku a velké části Švýcarska). Docházka do MŠ bývá rovněž v místě bydliště dítěte poskytována bezplatně po celou dobu nebo podobně jako v České republice v posledním roce MŠ (Belgie, Rakousko, Švýcarsko, Lichtenštejnsko a Lucembursko).

V rámci německy mluvících zemí zaznamenáváme výrazné snahy o harmonizaci předškolního a primárního vzdělávání na celonárodní úrovni (mezi spolkovými zeměmi, kantony či společenstvími). S tím je spojena tvorba vzdělávacích standardů a závazných vzdělávacích plánů, jejichž obsahy se mezi zeměmi stále více přibližují (důraz na rozvoj kompetencí dítěte atd.), a navyšují se investice do předškolního vzdělávání z veřejných financí. Vysoce aktuálním tématem je rovněž optimalizace přechodu mezi preprimárním a primárním vzděláváním, především v souvislosti s poskytováním dostatečné podpory dětem ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Řešení je hledáno ve spojování oddělených tříd do větších celků (Lucembursko, Lichtenštejnsko, Švýcarsko či vybrané projekty v Německu) nebo v zavedení povinných přípravných tříd či kompenzační podpory v podobě jazykových kurzů pro předškolní děti (Německo). Tyto existují také v České republice, nejsou však pro cílovou skupinu dětí povinné, čímž se snižuje jejich pozitivní přínos. V neposlední řadě se včlenění předškolního vzdělávání odráží v pedagogické přípravě učitelů směřující k výhradní přípravě na terciární úrovni a v jejich lepším finančním i společenském postavení.

V rámci dalšího sledování by jistě bylo zajímavé věnovat se vlivu reformy předškolního vzdělávání na pojmosloví jednotlivých zemí (např. posun v označení pedagogické síly od *Erzieher/in* v Německu přes *Kindergärtner/in* v Rakousku k *Lehrperson* ve Švýcarsku). Z dlouhodobého hlediska by bylo přínosné mapovat vliv reformy na školní úspěšnost dětí pocházejících ze znevýhodněného prostředí a formování individuální cesty dítěte v preprimárním a primárním vzdělávání.

Literatura

- Ämter der Landesregierungen der österreichischen Bundesländer. (2009). *Bundesländerübergreifender BildungsRahmenPlan für elementare Bildungseinrichtungen in Österreich*. Dostupné z <http://www.plattform-educare.org/Bundeslaenderuebergreifender%20BildungsRahmenPlan%2011.2009.pdf>.
- Annen, L. et al. (2010). *Bildungsbericht 2010*. Aargau: Schweizerische Koordinationsstelle für Bildungsforschung (SKBF/CSRE).
- Autorengruppe Bildungsberichterstattung. (2011). *Bildung in Deutschland 2010*. Dostupné z http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf.
- Bundeskanzleramt Österreich. (2007). *Regierungsprogramm 2007–2010*. Dostupné z <http://www.austria.gv.at/DocView.axd?CobId=19542>.

- 80 Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur. (2009). *Die Bildungsreform für Österreich – das Gesamtkonzept in der Umsetzung*. Dostupné z <http://www.bmukk.gv.at/medienpool/19400/bildungsreform.pdf>.
- Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur. (2010a). *Nationaler Bildungsbericht Österreich 2009, Band 1: Das Schulsystem im Spiegel von Daten und Indikatoren*. Dostupné z http://www.bmukk.gv.at/medienpool/17991/nbb09_band1.pdf.
- Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur. (2010b). *Nationaler Bildungsbericht Österreich 2009, Band: Fokussierte Analysen bildungspolitischer Schwerpunktthemen*. Dostupné z http://www.bmukk.gv.at/medienpool/17992/nbb_band2.pdf.
- EURYDICE (2010). *Organisation des Bildungssystems in Österreich (2008/2009)*. Dostupné z http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/AT_DE.pdf.
- EURYDICE. (2011a). *Organisation des Bildungssystems in der Bundesrepublik Deutschland (2009/2010)*. Dostupné z http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/DE_DE.pdf.
- EURYDICE. (2011b). *Organisation des Bildungssystems in der Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens (2009/2010)*. Dostupné z http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/BD_DE.pdf.
- EURYDICE. (2011c). *Organisation des Bildungssystems in Liechtenstein (2009/2010)*. Dostupné z http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/LI_DE.pdf.
- EURYDICE. (2011d). *Organisation des Bildungssystems Luxemburg (2009/2010)*. Dostupné z http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/LU_EN.pdf.
- EURYDICE. (2011e). *Strukturen der allgemeinen und beruflichen Bildung und der Erwachsenenbildung in Europa. Österreich (2009/2010)*. Dostupné z http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/structures/041_AT_DE.pdf.
- EURYDICE. (2011f). *Strukturen der schulischen und beruflichen Bildungssysteme in Europa Belgien – Deutschsprachige Gemeinschaft (2009/2010)*. Dostupné z http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/structures/041_BD_DE.pdf.
- EURYDICE. (2011g). *Strukturen der allgemeinen und beruflichen Bildung in Europa Liechtenstein (2009/2010)*. Dostupné z http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/structures/041_LI_DE.pdf.
- Ježková, V., von Kopp, B., & Janík, T. (2008). *Školní vzdělávání v Německu*. Praha: Karolinum.
- Jugendministerkonferenz, Kultusministerkonferenz. (2004). *Gemeinsamer Rahmen der Länder für die frühe Bildung in Kindertageseinrichtungen*. Dostupné z http://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2004/2004_06_04-Fruhe-Bildung-Kitas.pdf.
- Oberhuemer, P., & Schreyer, I. *Kita-Fachpersonal in Europa. Ausbildungen und Professionsprofile*. Opladen und Farmington Hills, MI, Barbara Budrich, 2010.
- OECD. (2006). *Starting Strong II: Early Childhood Education and Care*. Dostupné z <http://www.oecd.org/dataoecd/14/32/37425999.pdf>.
- Schweizerische Konferenz der kantonalen Erziehungsdirektoren (EDK). (2007). *Schweizer Beitrag für die Datenbank Eurybase*. Dostupné z http://www.edk.ch/dyn/bin/12961-13429-1-eurydice_00d.pdf.
- Výkonná agentura pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast (EACEA P9 Eurydice). (2009). *Vzdělávání a péče v raném dětství v Evropě: překonávání sociálních a kulturních nerovností*. Dostupné z http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/098CS.pdf.

Mgr. Barbora Loudová Stralczynská, Katedra primární pedagogiky,
Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova
stralczynska@centrum.cz